

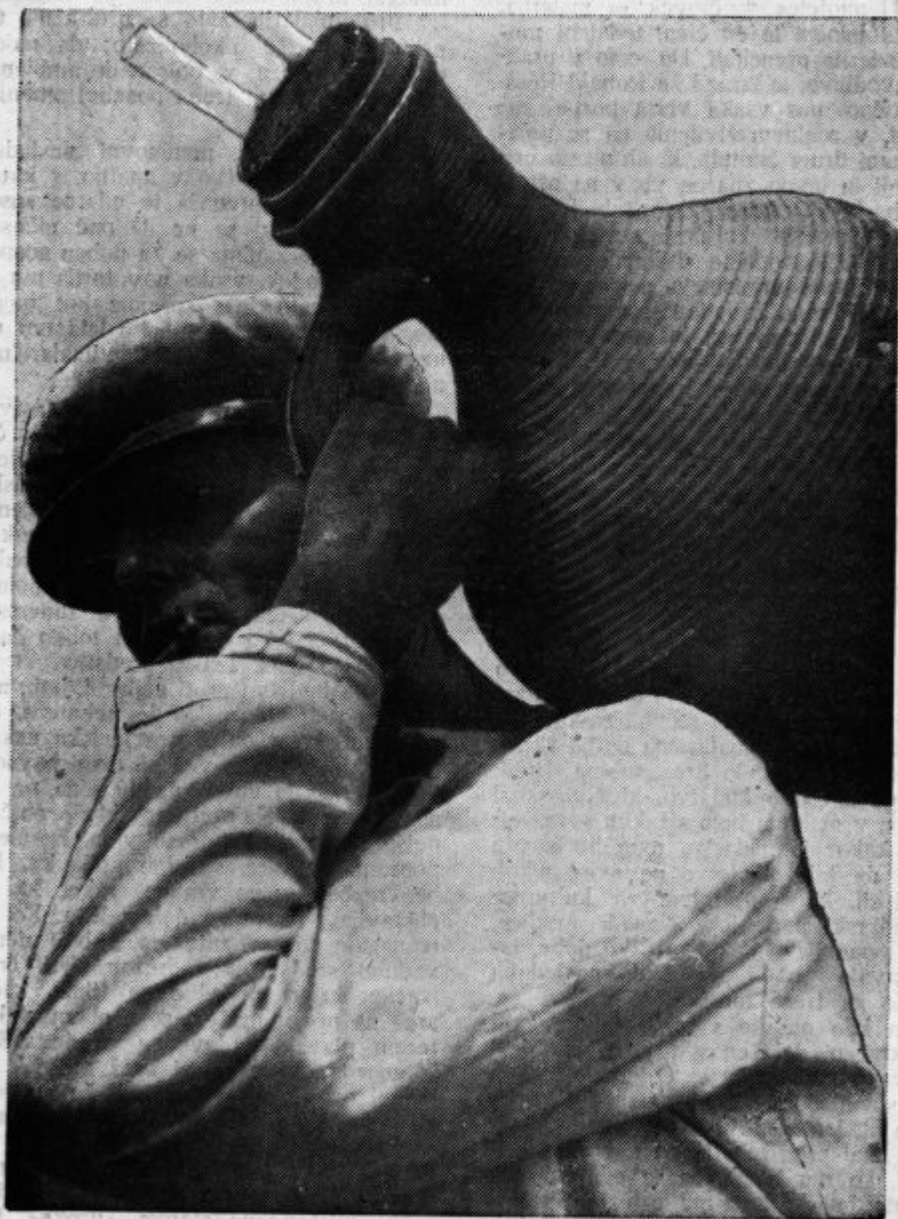
ŽIVLJENJE IN SVET

TEDENSKA REVIIJA — PRILOGA PONEDELJSKEGA JUTRA

ST. 5.

V LJUBLJANI, 1. AVGUSTA 1936

KNJIGA 20

ŠPANSKI TIR

M A L A R I J A

DR. MAKS KREMŽAR

N A D A L J E V A N J E

Človek v borbi z malarijo

Dve glavni poti sta človeku na razpolago v borbi proti malariji: antiparazitarna in antilarvna. Ako bi iz enačbe: parazit + anofeles + človek = malarija, izločili le en člen, tedaj bi morala malarija prenehati. Da je to v praksi neizvedljivo, je izrazil že Ronald Ross. Teoretično nas vsaka vrsta borbe zadovolji, v realnem življenju pa se pojavijo razni drugi činitelji, ki jih nismo pričakovali in imajo znaten vpliv na uspeh naše borbe. Ti drugi faktorji bi bili telurični, klimatski, kulturni, socialni, gospodarski. Periodično dviganje in padanje malarije pripisujejo nekateri kozmičnim vplivom. Zavedati se moramo, da ti faktorji še niso vsi, ki pridejo v poštev pri antimalarični akciji; koliko jih je še, ki jih vobče ne poznamo in jih nam bo treba še odkriti.

Vsak malaričen kraj je problem zase ravno zaradi tega, ker so socialno-gospodarske in kulturne ravni posebnost vsakega kraja. Preden se odločimo, kateri način antimalarične borbe bomo izbrali, moramo proučiti vse imenovane činitelje zadevnega kraja in pritegniti k tej akciji sodelovanje celotnega ljudstva. Malarija, posebno endemična, globoko posega v duhovno in gospodarsko strukturo ljudstva; kulturno-gospodarski nivo je na najnižji stopnji zavoljo tega tudi vsaka antimalarična borba skrajno težka, včasih celo brezuspešna. Predstavimo si samo ljudstvo, ki živi skozi stoletja v stalnem boju s takim sovražnikom, kakor je malarija, nam bo kmalu jasno, da tako ljudstvo ne more nikoli zbrati sil, ki so potrebne za kulturno-gospodarski napredek. Napadi mrzlice, ki se ponavljajo že od otroške dobe, izmozgavajo najkrepkejšo do poslednjih sil. Ko ga trese mrzlica, je zadovoljen, da ga kdo pokrije s toplo odejo, kajti dostikrat ni deležen niti tega, ako leži vsa vas zaradi malarije. O kakem toplem čaju sploh ni govora. Po napadu, ko ga oblije hladen znoj, bi se prilegla čaša vina in mal prigrizek. Kako naj si to privoščijo, ko mu je glavna in edina hrana poštena, beli kruh pa mu je torta. Skrajno nehygienska stanovanja, mračna, zatohla, vlažna, umazana, v takih prostorih ždi

komar najraje, ker ga tu nihče ne moti. Skrajni primitivni način življenja, ležišča na tleh, živina v istih prostorih kakor ljudje, slaba hrana, telesna izčrpanost, kulturna zaostalost, analfabetizem; po mnogih krajih imajo zimo za najboljši lek proti malariji, zato se pridružuje tej primitivnosti še alkoholizem; da najde tudi tuberkuloza v opisanem ambientu kaj ugodna tla, ni treba posebej omenjati.

Opisan položaj, neminovni nasledek malarije, tira ljudstvo v apatijo, s katero potrpežljivo prenaša te udarce »usode«, proti kateri se ne da pač ničesar napraviti. Ne zanima se za noben gospodarski napredek, vsaka novotarija mu je odvrtna, celó šolo sprejme kot nujno zlo, ker se boji globe. Tako ljudstvo ne more presoditi važnosti antimalaričnih akcij.

Nevaren sovražnik vsakega znanstvenega zdravljenja je tudi mazaštvo, ki črpa obilnih šokov tam, kjer kraljujejo mrak, nepoučenost, neznanje in ljudska neumnost. Temu ljudskemu zdravljenju pojejo največ slave razne »babe«, kakor pripoveduje dr. Marušič, šef antimalarične stanice v Drnišu. Dokler se bolnik zateka mažaškemu zdravljenju, zanemarija znanstveno zdravljenje in toliko časa propada in gine. Izmed sredstev, ki jih uporablja ljudstvo proti malariji, bom navedel po dr. Marušiču le nekatera, da pokažem, kako daleč gre ljudska nekritičnost, ki je doma več ali manj povsod, tudi pri nas in upam, da mi tega ne bo nihče zameril. Najprej uporabljajo običajnejša sredstva, kakor so vino, žganje s poprom, petrolej, smodnik, pijavke, žabe, razčetrvene vrabce, rake, ki jih postavljajo na razne dele telesa. Ko ne pomagajo ta, se zatekajo k bolj nenavadnim sredstvom: odrezan uheh črne mačke, ki ga pritrdijo na tilnik, kačje srce na prsih; mažejo se z oljem, v katerem plavajo zadavljene mlade miške iz gnezda, privežejo si svež kravček na kolke, ovijajo se z svežo kožo jagnjeta ali koze. V težkih primerih malarije uporabljajo razne tajinstvene kamne, ki jih dobivajo iz planin ali cerkvâ in jim pripisujejo čudotvorno moč, izgovarjajo razne misteriozne stavke, »uroke«, kakršne si pač vnoča ljudska fantazija iz

mišlja. Ko vse nič ne pomaga, se obrnejo do zdravnika z velikim nezaupanjem. Po dolgem času, po prigovarjanju in poučevanju, po uspešnem zdravljenju šele spoznajo pravo pot in začno prihajati v večjem številu v antimalarične stanice. Dolga je pot, preden dobi ljudstvo zaupanje in se otrese vseh predsodkov.

Naj mi bo dovoljeno, da napišem besede dr. Marušića dobesedno v originalu, ki so polne toplote in ljubezni do trpečega ljudstva, besede, preko katerih ne moreš, da se ne bi zamislil. Tako pravi dr. Marušić: »I tog se posla ne može nitko da prihvati bez velike ljubavi za narod, i bez osjećaja narodne pripadnosti ne može, da se liječi ovaj narod, jer tko hoće da radi na ovom trnovitom putu, taj treba da trpi seljačku neukost i njegove presude, nehigijensko življenje i njegovo nepovjerenje. Treba da trpiš njegovu buvu i njegovu uš, njegovu kopusu (cunjia) i njegovu čimavicu (stenica). Dalje treba da trpiš smrad njegove kuće, niskoću njegova ležaja, dim njegova ognjišta i krmač (prešići) nje-

gove kuće. Udarcem čela v niski kućni prag treba da se naučiš priginjati se pri ulazu u njegov stan. Treba patriotskog heroizma, da budeš liječnikom tamo, gdje nema zraka, svijetla, kruha ni vode. Čistoće ni znanja, već jednog neimanja i pustog nepovjerenja.«

Važne so te besede tudi zaradi tega, ker kažejo jasno, da ravno v takem trudu obstaja pravo in resnično delo za narod, ne v društvih in bombastičnih govorih. Vsaka antimalarična akcija je predvsem kulturna ustanova in v uvažanju kulturnega dela v nekulturnem področju tiči vsa težkoča.

Kakor povsod, tako je tudi pri antimalarični borbi potreben denar, ki ga nikdar ni mogoče dobiti v zadostni meri. Zidanje antimalaričnih stanic, zdravniško in strežno osebje, medikamenti, melioracijska dela tal, ki obstajajo v osuševanju močvirij in regulacijah potočkov in rek in o katerih bomo čuli še pozneje, stanejo ogromno denarja. In to je glavna ovira, ker denarja ni.

D A L I E

DOE IN SIM

PO BOLGARSKIH PLANINAH IN DOLINAH

DR. MILAN SIJANEC

N A D A L J E V A N J E

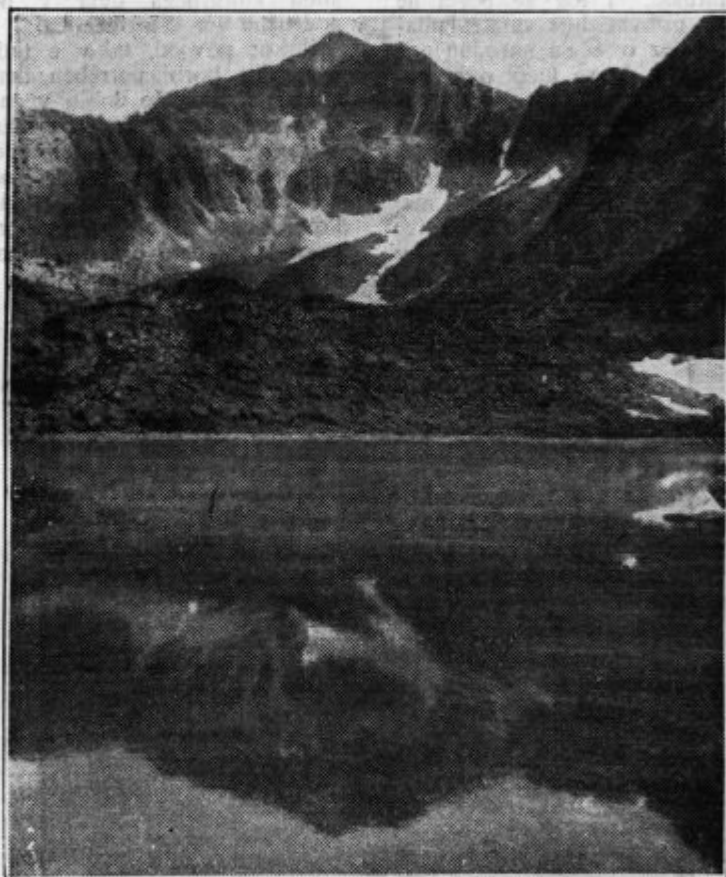
Musalá.

Načrt, ki smo ga prinesli seboj iz Ljubljane, nam je za Rilo kazal pot iz Sofije v Samokov, Čamkorjo, na Musalo, spot na-
saj v Samokov, od tu v Separevo in da-
le na južno Skakavico, odtod preko Se-

slikovitejši od Skakavice oziroma celo najbolj slikovit in privlačen del Rile.

Naša gorska pot nas je vodila v dva gorska sklopa: v Rilo in Pirin.

Rila je najveličastnejše pogorje v Bolgariji, a tudi najvišje gorovje na Balkanskem polotoku. Povzemajoč na-

MUSALA (2925 m),

Foto dr. M. Sijana.

demte ezera v Rilski samostan. Ta načrt smo na nasvet domačinov nekoliko spremenili in izboljšali, tako da smo izpustili obisk Separeva in Skakavice, in mesto tega vstavili pot na Maljovico, da smo se na ta način z vzhodne strani približali Sedmerim jezerom. Maljovica sama in nje obdajajoči grebeni so nam med po zatirjevanju poznavalcev mnogo

slednje podatke po članku dr. Brileja v Plan. vestniku, deli naš geograf Cvijič Rilsko pogorje na tri skupine: Pašantsko, Mermersko skupino in Musalensko skupino.

Prva skupina, ki predstavlja kakih 22 km dolg, od zahoda proti vzhodu potekač greben in ki ga omejujeta na jugu Rilska reka, na severu Črni Isker

in Džermen, na vzhodu pa Levi Isker, ima najvišje vrhove: Maljovica (2774 m) Elenin vrh (2731 m) in Popova šapka (2699 m) (Višine navajam po najnovejši izdaji bolg. turist. vodiča). V tem gorskem predelu ležijo prekrasna Sedemte ozera, najlepši car Rile. Nad njimi leži prostrana, Dževka planota in Demka vrh.

Druga, Mermerska skupina se razprostira južnovzhodno od Pašanice. Od nje jo ločita Rilska reka in Levi Isker (na zapadu), od Musalenske skupine pa Beli Isker (na vzhodu). Razčlenjena je

Kakor da bi se razumelo samo po sebi, je veljal naš prvi obisk in poklon sivemu očaku, vrhu Musalá. Najbrže smo si s tem pridobili naklonjenost gorskih bogov, da so nas bogato obdarovali z lepim vremenom, ki smo ga imeli skoraj brezizjemno na vsej poti!

Naše vodstvo je najelo v Sofiji avtobus za vse vožnje in poti, ki smo jih nameravali z avtobusom napraviti. Voznina 9000 levov je bila zmerna, ker se je razdelila na 20 člansko družbo in ker smo prevozili skupno — kakor smo približno izračunali — okoli 350 km.

HIZA MUSALA (2420 m)

Foto dr. H. H. H.

v več gorskih sklopov: Suhčal, Brečbor, Šiškovica in Draganica.

Tretja Musalenska skupina, ima svoje ime po najvišjem vrhu Rile Musalá (2925 m), ki je obenem najvišji vrh Balkanskega polotoka. Od Mermerske skupine jo deli globoka zarezna Demir kapija in nato dolina Belega Iskra (na zapadu), dočim prehaja na vzhodu orografsko in geološko v pogorje Rodope. Za mejo se vzema sedlo med Krivo reko in Črno mesto. Drugi visoki vrhovi te skupine so: Manču (2707 m), Čadr tepe (2498 m), Juruški čaj (2730 m).

Južno od pogorja Rile leži pogorje Pirin. Loči ju Osenova reka in sedlo Predel (1230 m). Drugačno razdelitev Rilskega pogorja pozna bolg. turist. vodič, ki deli to pogorje na štiri dele: severnozahodni osrednji, južnozahodni in vzhodni, ne navaja pa njihovih mej, tako da je ta razdelitev nejasna in nepopolna in nam z golim imenovanjem ni nič pomagano.

Razen tega je bil ta način kaj pripraven, ker nam kasneje ni bilo treba vor nika iskati in nam je bil le-ta na razpolago, kakor smo sami hoteli.

Prej prepozno, kakor prerano, (namreč ob 8 uri) smo po presrečnem slovesu od »starih« znancev odrinili z avtobusom iz Sofije, vsi opremljeni s turist. vodičem najnovejše izdaje, ki nam jih je B. T. S. poklonil v dar. Vodič je praktično sestavljen, šteje 232 strani, ima tudi fotografske posnetke turist. koč in priloženo karto Rile. Najbolj vzgledna pri njem pa je cena — 20 levov, kar kaže, da skušajo Bolgari tudi na ta način turizem čim bolj popularizirati.

Pot nas je vodila proti jugovzhodu do 60 km oddaljenega mesta Samokov, najprej preko ravnega Samokovskega polja, tu in tam skozi dolge dvoredne vrbe, ki so kljub suši dobro uspevale ob trdi cesti. Polja so bila videti lepo obrdelana; po pašnikih so se pasle črede ovce, koz, bivolov in konjev, ki so se za

zatekali v senco obcestnega drevja. Kmalu smo zavili v soteske ob Belem Iskrju, ob katerem je nadalje vodila do bro izpeljana, a slabo oskrbovana cesta. Čudili smo se, da ima Beli Isker tako malo vode; saj je je bilo komaj za reven potok. Kasneje smo videli, da se voda zbira v velikem bazenu ob elektrarni, ki poleg drugih elektrarn oskrbuje s tokom tudi Sofijo.

Samokov leži 900 m visoko, zato ga štejejo Bolgari že med planinska letovišča in ima nad 11.000 prebivalcev. Mi mu tega značaja ne bi pripisovali, ker imamo pač drugačno merilo. Redna avtobusna zveza (po 3 krat na dan) ga veže s prestolnico.

Tu smo ponovno spoznali edino prednost, ki ga nudi organizirano skupinsko potovanje: domači turisti so bili o našem prihodu obveščeni ter so nam kot poznavalci razmer s svojimi nasveti mnogo koristili.

Ustavili smo se, da se preskrbimo s proviantom. Domači (slovenski) mentorji so namreč večkrat naglašali, da turist. kočje v bolgarskih planinah niso oskrbovane, priporočali so celo, da si vzamemo s seboj žlice, vilice in špirito-ve kuhalnike! K sreči ni temu nikdo nasedel, ker bi mu bila vsa ta ropotija odveč. Kajti dasiravno kočje res niso tako oskrbovane kakor naše, izhaja pravi turist tudi z omo postrežbo, ki jo tam najde, zlasti če se zmerno žaloži enako kakor doma!

V Samokovu se nam je pridružil še en domačin kot spremljevalec in kaži pot; zapustila pa sta nas 2 tovariša, ki sta imela kot plezalca svoje posebne ture.

Po opravljenem kosilu, kjer so nam najbolj teknil »domati s oris« (paradižniki z rižem), ki so bili odsej do sledno na našem jedilniku, nas je potegnil avtobus še nadaljnjih 8 km po položni cesti v prvo planinsko letovišče Čam Korijsko. Leži že 1200 m visoko in ima moderne zasebne vile, redko raztresene po smrekovi šumi. Naš Krištof nam je tukaj — kakor tudi drugod — dobro služil za posredovalca pri najemanju mežgov oziroma konj. Tako udobno se namreč potuje po bolgarskih planinah: prtljago ti nosijo mule, sam pa se lagodno sprehajaš po položnih stezah. Najeli smo 4 konjiče in »zglivali« za vsakega po 80 levov za pot do

koče Musalá (t. j. 4 ure peš hoje). Ko smo ugibali, koliko zmore vsak konjič, je eden od naših omenil, da gospodar konju toliko naloži, da se konj s treburhom dotika tal. Na to seveda nismo šli in nam je šele gospodar pojasnil, da nosi konjič 80—100 kg. zdaj pa je odpadlo na vsakega do 5 oprtnikov, kar ni bilo preveč.

Iz Čam Korijske smo se zapeljali še streljaj do carskega dvorca »Carska Bistrica«. Zapustili smo za dober dan vročo Noetovo barko in se prelevili v turiste — (saj je bil že skrajni čas) — s tem, da smo nategnili gorske čevlje, ki so jim humoristi nadeli po kraju novo in čudno zveneče ime »čamkorjice«. Prtljago smo prepustili konjičem, sami pa smo se začeli po položni poti dvigati navkreber. Ni dvoma, da je taka turistika, če jo smem sploh še tako imenovati, kaj prijetna in udobna: pešati v hladni senci brez oprtnika, v roki samo suknjič ali srajco in fotoaparat — to je vendar že razvrat v turistiki! Saj se je tudi upiralo moji »turistovski moralici«; ko pa so mi nekateri svetovali, naj se ubranim greha s tem, da si naložim še njihove oprtnike, sem rajši potegnil z večino. Človek je pač k slabemu nagnjen!

Po lepo nadelani poti smo se dvigali skozi smrekov gozd. Na levi nam je bučno šumela reka Bistrica, močen odtok Musalenskih jezer, ki smo jo spotoma večkrat prekorčili in se iz nje napajali v precejšnji opoldanski vročini. Gozd je postajal vedno redkejši; kmalu smo ga zapustili in hodili dalje po lepi gorski dolini, vedno položno navzgor. Bili smo na dnu velike gorske zajede, ki jo na levo in desno zapirajo z rušo porasli gorski grebeni. Na enem izmed njih smo opazili visoko zgoraj kakor orlovo gnezdo lično logarsko kočjo; po zatrdilu vodnikov je to carska turistovska kočja, ki jo zlasti pozimi obiskujeta car in carica kot smučarja. Naš vodnik Boris se je pohvalil, da ga je car ob srečanju na zimskih izletih kot smučarja sam nagovoril. Kmalu smo v daljavi tik nad iztekoma gorske zajede zagledali lepo oblikovani vrh Musale, ki je raste vedno višje, čimbolj smo se mu bližali.

Oko se je napajalo ob nepopisno živih barvah svetlordečega »postraka« (*geum coccineum*) (bolg. ime; botaničnega ne poznam) in modrih mačeh.

Svojim očem nismo hoteli verjeti, ko smo nenadoma zagledali pred seboj novo, enonadstropno kamenito stavbo »Hiža Musalá«. Neopazno in ne da bi imeli premagati kake hujše strmine smo se že v 3 in pol urah dvignili do višine 2420 m, kjer stoji koč. (Bolgarski vodič navaja višino 1380 m, kar pa je nedvomno napaka, kajti že Čam Korija leži 1200 m visoko in je od koč Musalá do vrha 2925 m le 1½ ure hoda!)

Koč, ki je s telefonom zvezana z dolino, leži tik ob krasnem, velikem gorskem jezeru, ki daje koči in vsej okolici odlično obzeliče. Proti severu je

svet odprt z zarezo, po kateri smo prišli, vse drugod pa ga zapirajo gorski grebeni in vrhovni, ki jih poživljajo številna snežišča. Vrh Musalá sam iz koč ni viden, ker bližji vrhovi zapirajo pogled.

Navdušeni nad gorsko lepoto smo se v koči le malo ustavili. Samo, da smo posrebrali »čorbo« ali čaj in že smo odbrzeli dalje — na vrh. V naglici in v strahu pred meglami, ki so se tu in tam ponujale, sem napravil nekaj posnetkov in nato odhitel za drugimi.

D A L J E

TRIJE MUŠKETIRJI

ALEXANDER DUMAS SE. © ILLUSTRAL NORRETRANDERS © FORNATIS NI DOVOLJEN

NOČNI PRIHOD V AMIENS

Krčmar je bil za čudo prijazen, sla-dek kot sladkor, s čepico v eni in s svečnikom v drugi roki. Obžaloval je, da nima več nobene sobe, da pa jim pripravi dobro ležišče na tleh v točilnici. Oba služabnika bi morala seveda prenočiti v konjskem hlevu.

Navzlic temu so vsi kmalu zaspali.

Drugo jutro so vstali okrepcani, toda videli so, da so bili njih konji po včerajšnji naporni ježi napol hromi in niso bili več uporabni.

»Dobiti moramo pač sveže živali,« je menil kratko d' Artagnan.

KAJ JE „KONJSKA SILA“?

Cepprav govori danes, v dobi tehnik, že vsak otrok o konjskih silah »k. s.«, kakor o nečem, kar se razume samo po sebi, je bolj malo tistih, ki vedo natančno, kaj ta beseda prav za prav pomeni in od kod je prišla.

Pojem »konjske sile« je prevzela tehnika iz angleščine. Prvič jo je uporabil James Watt, izumitelj parnega stroja, kot merilo za zmogljivost nekega stroja. Pod zmogljivostjo ali efektom neke sile razumemo delo, ki ga opravi ta sila v ča-

sovni enoti ene sekunde. Če dvignemo n. pr. 1 kg meter visoko, to je če premagamo privlačno silo zemlje na to težo na progi 1 m, tedaj smo opravili določeno delo, ki ga označujemo za 1 metrski kilogram (1mkg). Pri določitvi dela samega na sebi, časa, ki smo ga potrebovali za to delo, sprva nismo upoštevali. Če pa potrebujemo n. pr. za dvig tistega kilograma 1 m visoko 10 sekund, tedaj je delo, ki smo ga potrebovali, 1 mkg. delo, ki smo ga izvršili pa samo 1/10 mkg, v

BEZI D'ARTAGNANI!

Pred hlevom sta stala sveža, močna konja, očitno last dveh gostov, ki sta pravkar prišla.

»Morda ju lahko kupiva,« je menil Athos ter stopil v hišo, da se porazgovori s krčmarjem o kupčiji. Pokazal je nekaz zlatnikov, ki jih je krčmar vzel v roko in nenadno zavpil, češ, da so ponarejeni.

»Odrezal ti bom ušesa, prašič!« je grozil Athos, toda zdajci so vstopili skozi stranska vrata v hišo štirje do zob oboroženi možje in so se vrgli nanj. Athos je streljal z obema samokresoma ter kričal na ves glas: »Ujet sem! beži, d' Artagnan, beži!«

sekundi ali 1/10 sek-mkg. Če premagamo končno težnost 75 kg v vsaki sekundi na poti 1 m, tedaj imenujemo to izvršeno delo 1 k. s., 1 konjsko silo.

Pri tem seveda ni potrebno, da bi šlo vedno samo za dviganje uteži. Če naj se voz premakne po cesti naprej, tedaj se temu gibanju zoperstavi neka sila trenja (torna sila), ki je odvisna od teže voza in značaja ceste. To silo moramo premagati z vlačno silo, ki jo merimo spet v kg. Če tehta voz n. pr. 1500 kg in znaša trenje 2 odstotka, tedaj je za njegovo gibanje potrebna vlečna sila 30 kg. Če se voz premakne 10 m dalje, tedaj je potrebno delo 300 mkg. A če znaša čas

med tem gibanjem 4 sekunde, tedaj je vlečna sila opravila delo 75 sek-mkg ali 1 k. s.

Kako je prišel Watt do označbe »konjska sila«? Neki pivovarnar je pri njem naročil parni stroj s pogojem, da mora opravljati isto delo kakor konj, ki ga je bil dotlej v zvezi z vitlom uporabljal za pogon neke sesalke. Da bi dosegel čim večjo zmogljivost stroja, je izbral pivovarnar svojega najmočnejšega konja in mu je dal več ur poganjati sesalko. Konj mu je dvignil na sekundo povprečno 70 kilogramov vode. To je za dobro tretjino več, nego zmore normalno močan konj pod istimi pogoji. Isto pa je zahteval na-

PROTI KONCU POTI

D'Artagnan in Planchet sta zdirjala na svojih konjih proti Calaisu.

»Ali veš, kaj se je zgodilo z Athosom?« je vprašal d'Artagnan med dirjanjem.

»Videl sem, da je zadel oba, potem pa je druge dva naskočil z mečem!«

»Dobro si storil Athos! Sicer je žalostno, da sva te morala pustiti na ce-

dilu, ter nemara naju čaka ista usoda čez nekaj korakov. Naprej, Planchet, ti si junak!«

V Saint Omeru sta nekoliko južnala, kar sredi ceste in z vajeti v rokah. Toda baš pred vrati Calaise sta se zgrudila konja.

ročnik od novega stroja. Watt ni samo sprejel njegovega pogoja, temveč je zmogljivost svojega stroja povečal na 75 kg vode v sekundi. Odtlej označujemo silo, ki je potrebna za dvig 75 kg v vsaki sekundi 1 m visoko ali pa vlačno silo 75 kg na poti 1 m vsako sekundo za »konjsko silo«. Iz tega, kar smo povedali, je razvidno, da ta sila znatno prekaša zmogljivost povprečnega konja, ne glede na to, da bi konj, tudi če bi bil tako močan, kaj kmalu prenehal v vsaki sekundi opravljati delo 75 mkg. Angleška konjska sila (H. P. — »Horse power«) je vrhu tega še nekaj večja od naših konjskih sil, namreč 1.0139 k. s. Si-

cer je pa treba omeniti, da se merjenje po konjskih silah v novejšem času, vsaj v krogih teoretične znanosti, polagoma opušta in nadomešča z drugo enoto.

K. G.

ZIVALI IMAJO RAJSI MOSKE

Na zavodu za živalsko psihologijo Kolumbijskega vseučilišča v Ameriki so napravili poskuse, da doženejo, ali so psom moški bolj simpatični ali pa ženske. Mlade pse so izmenoma krmili moški in ženske ter jih vodili na sprehod. Pri tem se je izkazalo, da imajo psi moške rajši. To velja posebno za večje pasme psov, ki so kazale nekatere naravnost neko zaničevanje žensk. Sedaj skuša zavod dobiti še pojasnilo za to vedenje.

BRODAR IN TUJEC

D'Artagnan in Planchet sta šla peš v пристanišče, kjer je bila ena sama jadrnica pripravljena za pot.

»Ali bi me mogli prevesti na Angleško?« sta slišala, kako je neki tujec vprašal brodarja. Njegov služabnik je stal ves zaprašen za njim ter se je zdelo, da sta morala napraviti dolgo pot.

»Nihče ne more tja brez posebnega

kardinalovega dovoljenja,« je odgovoril brodar.

»Imam ga, je rekel plemič in pokazal neki papir.

»Dobro« je rekel brodar »toda imeti morate še podpis pristaniškega kapitana, ki stanuje tamle v hiši ob robu gozda.«

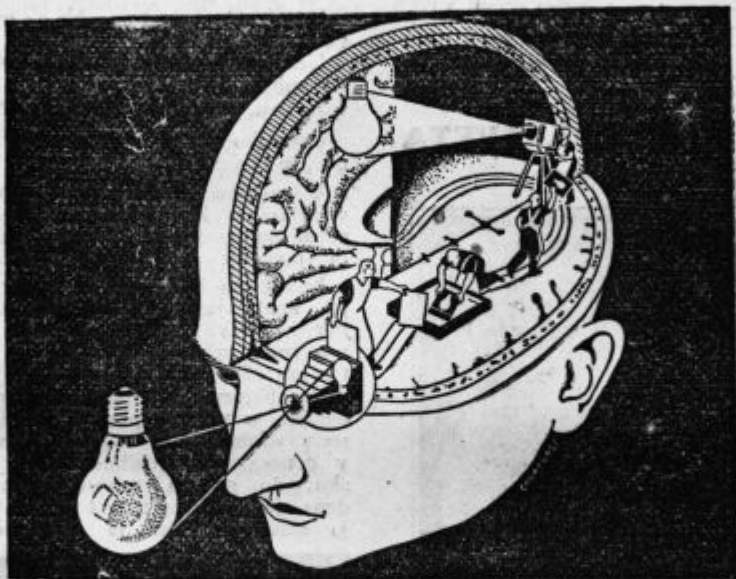
Plemič in njegov služabnik sta takoj krenila tja.

OKO IN GLEDANJE

Gledanje je naravni postopek, ki ga sleherni človek izvršuje brez posebnih misli. Navzlic temu nam posreduje bližje spoznanje te dejavnosti mnogo zanimivih in poučnih podrobnosti.

Fizik Helmholtz je prvi dognal, da nam oko ne posreduje točne slike okolice. To pa ne le zaradi tega, ker sprejema zgolj znake, ki jih šele predela zavest, temveč tudi zaradi tega, ker se stvori na mrežnici za očesom ploska,

va, da mora biti oko stisnjeno ali iztegnjeno, skratka uravnano ko fotokamera z ostro sliko na medlici. Drugi pogoj je primerna osvetljenost predmetov. Ker oko ne more vztrajati dalj časa v miru in ker se v njemu ne seštevajo svetlobni učinki, mora biti od predmetov odbita svetloba dovolj močna, da more svetloba miniti zorno razdaljo ter prodreti skozi očesno lečo in beločnico. Zategadel zahteva jasna in razločna slika sorazmerno močno

obrnjena slika, ki nalikuje sliki na medlici fotografske kamere. Šele zavest, ki sledi izkustvu, obrne sliko na mrežnici. Na tem dejstvu sloni trditev, da vidi dojenček vse narobe in da je zanj svet postavljen na glavo. Dokaz za vse je, kakor je to pri naravoslovja običaj, dal poskus. Oseba, ki gleda v dobi dveh mesecev le skozi naočnike, ki ji sliko v mrežnici obrnejo, vidi po tej dobi predmete brez naočnikov narobe, z naočniki pa pravilno, to je pokončno.

Ker gledamo okolico hkrati z dveh gledišč, jo vidimo plastično ali telesno. Zopet je možganski proces vida dej, ki seštevata vtise obeh slik in nam da gledati prostor.

Za dobro in natančno gledanje je treba dvoje pogojev. Prvi pogoj zahte-

luč. Obenem s projekcijo sprejmejo sliko možgani: najprej jo sprejme svetlobni čut, nato zavest. V zavesti se izvrše označeni popravki obračanja in združitev v prostorno sliko (glej sliko, ki poljudno ponazoruje delovanje vida). Vsa opisana dogajanja se izvrše v kratkem času stotinke sekunde in se nenehoma ponavljajo vse dotlej, dokler imamo oči odprte.

Toda ne le premalo, temveč tudi preveč osvetljeni predmeti ovirajo gledanje. Zato je oko opremljeno z zenico, ki uravnava dotok svetlobe in varuje oko pred preobilico svetlobe. Prilagodljivost našega očesa je tako velika, da vidimo v sončni razsvetljavi prav tako dobro kot v senci z desetinko, v sobi ob oknu s štiridesetinko in v sredini sobe s tristotinko jakosti svetlobe, ki jo oddajajo po soncu os-

vetljeni predmeti na prostem. Navzlic tej obsežni prilagodljivosti je dana tudi očesa meja, ki jo z nepazico vse prevečkrat minevamo. Posledica so vselej občutne okvare osrednjega čutnega organa.

Mrežnica je zgrajena iz milijona za svetlobo občutljivih teles, ki reagirajo na šibko razsvetljavo precej slabše kot na jako. S slabo osvetljenostjo je torej združena slaba vidnost predmetov. Z naponom volje in iz bližine jih sicer — tako se nam vsaj dozdeva — vidimo še dovolj dobro. Vendar trpi oko. Zato sledi takšnemu gledanju utrujenost živcev in glavobol. Odtod sklep in vodilo: le dobra razsvetljava nam pomore k uspešnemu in zdravju koristnemu delu. (tma)

IZ LITERARNEGA SVETA

MILAN BEGOVIČ

Georges Huitman, splošni ravnatelj lepih umetnosti v Parizu, je dal pojedino na čast temu jugoslovanskemu dramatik, čigar delo Sans le 3 (Brez tretjega) se uspešno igra v gledališču Théâtre de l'Œuvre. Ob tej priliki je avtor dobil odznak oficirja Častne legije; red sv. Save pa so prejeli interpreti: gospe Pax in Balašova ter g. Toulout. Yves Chataigneau, sekcijski načelnik inozemskih zadev, je pozdravil ministra Puriča in Begoviča v srbohrvaščini.

J. des Débats, 12. 7. 36.

SLOVANSKO-GRŠKI DISTIH

IVAN KOSTIAL

Leta 1606. je odkril Claude de Saumaise (Francoz in Sémura) v »Palatinski knjižnici« v Heidelbergu znamenit grški rokopis; bila je zbirka epigramov iz raznih stoletij, ki jo je bil priredil okrog l. 925, po Kr. r.*) Konstantinos Kephallós v Bizantiju. Ta »Anthologija Palatina« obsega nad 3600 distihov in je po vsebini razdeljena na 15 oddelkov. (Pristopna nam je v Dübnerjevi izdaji, 1864-72.) —

426 distih XI. oddelka se glasi:

Eje Opianòn hegemoná pótēn.

Gramma perissòn échejs to prokójmenon; én aphéle tis

Túto su, ojkéjon ktéss haplós ónomas.

(Slov.: »Na vojskovodjo Opiana, pijanca.

V začetku (imena) imaš eno črko preveč; če jo kdo odvzame, dobiš na preprosto način domače ime« — lahko pa tudi pomeni: »prikladno, primerno ime«.)

Pesnikovo ime nam ni znano; moral je pa znati jezik balkanskih Slovanov — ker ni grške besede »pianos«, t.j. Opianós brez začetne črke. Da je bil general Opijan alkoholik, je povedano že v nadpisu epigrama z besedo »pótēn«. Če tolnačimo v petercu pridevnik ojkéjon z besedo »domača«, bi to pač pomenilo »ime v generalovem jeziku«, torej = slovansko; če ga pa tolnačimo kot »prikladno«, je distih le tistim razumljiv, ki znajo slovanski, ker je »pianos« v grščini

R. Koch: TEK SKOZI GOZD
(lesorez)

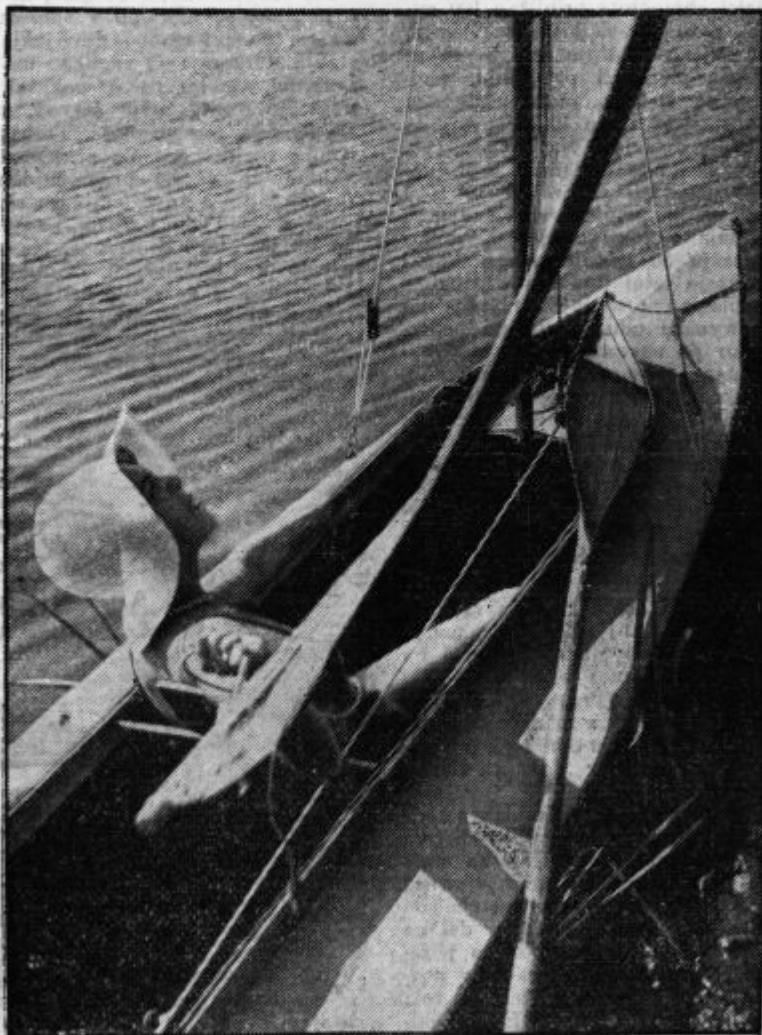
brez pomena, Sloveni pa so verz takoj razumeli. — Ker so začeli Sloveni prihajati na Balkan v V.-VI. stoletju in ker je bil navedeni epigram v zač. 10. stoletja sprejet v omenjeno antologijo, ga je moral napisati neznan pesnik med 5. stoletjem in prvo četrtino 10. stoletja. — Naj še omenim, da so pisali Grki ime Oppianós vedno z dvema p; le v našem porednem epigramčku je eden p izpuščen, menda zato, da je bilo treba imenu spredaj odščipniti le črko 6.
*) za vladanja cesarja Konstantina Porfirogeneta.

POVPREČNI FRANCOZ V SOVJETIJI

»V pokrajinskem glasilu »Action intellectuelle« (Vienne) priobčuje neki René Bar-

din, ki se imenuje poprečnega Francoza, svoje vtiske z obiska v Moskvi:

»Rdeči trg, ki ga vidim prvič, mnogo prekaša v veličastnosti vse, kar sem si prej predstavljal. Beli zidovi Kremla, na katerih se odraža rdeči in črni mavzolej prekuceha Lenina; potem v ozadju mikavna bazilika sv. Bazilija - to je skupina, ki mora očarati umetnika. Nikoli nisem imel prave prilike, da bi ocenjeval stavbarske umetnine. Pa naj si bom še tak nestrokovnjak, lepota prizorov me je premagala in omamljeni uvoj duh je za hip obstal. Zdaj mi ni žal mojega potovanja in neumljivo se mi zdi vse, kar so mi doslej ljudje pravili o Sovjetiji. Naš potovalec bi nemara manj strmel, ko bi vedel, da je večina moskovskih umotv-
rov iz carskih časov.

NA POČITNICAH

R A D I O

Novi francoski pokrajinski oddajalec Bordeaux-Cantenac z učinkom 120 kilovatov bo prvi evropski oddajalec za srednje valove, ki bo opremljen z usmerjevalno »odbojno« anteno.

Novemu francoskemu ministru R. Jardilheru, socialističnemu poslancu in županu mesta Dijona je podrejen tudi radio. Čeprav je po poklicu profesor in pisec obsežnih zgodovinskih spisov o Nemčiji, Avstriji in Češkoslovaški, je vendar takoj po nastopu razglasil v radiu, da bo oživel radio z novim življenjem, zboljšal kvaliteto in smotrenost oddaj, ki jih bo povrh skušal prežeti s čim večjo življenjsko radostjo.

O razsežnosti sodobnih »reklamnih« podjetij nam spričuje ameriška National Broadcasting Co., ki oddaja s 110 krajevnimi oddajalci območju s približno 100 milijonov radio poslušalcev. Poslušalcev in ne naročnikov; kajti v Zedinjenih državah za radio ni treba plačevati pristojbin, temveč zadošča, da si kupi radio poslušalec sprejemni aparat, ki stane 10 (3 cevni) do 2500 (40 cevni) dolarjev. Navzlic dejstvu, da vzdržuje NBC le reklame, zaposluje družba 2000 upravnih uradnikov in 5000 napovedovalcev in umetnikov. Ker stane enourna oddaja v Newyorku 1000 dolarjev, na omrežju 66 oddajalcev pa 15.355 dolarjev, znašajo letni dohodki družbe 40 milijonov dolarjev. Osrednja družbina pisarna v Newyorku oddaja dnevno neprenehoma 18 ur po natančno in do podrobnosti izdelanem programu. Kajti za vsako, tudi najkrajšo oddajo trajajo skušnje najmanj deset ur. Zato nas ne preseneča, če se drže kapelniki, vodje iger in napovedovalci z vprav neverjetno virtuoznostjo v programih napovedanega časa. To kratko poročilce nam jasno spričuje, da ni Amerika dežela celinskih dimenzij le v prostoru in v političnem, gospodarskem in umetniškem življenju, temveč tudi v radiu.

Češkoslovaška, ki žanje s svojo radiofonijo vedno več priznanj in pohvale, namerava zgraditi še nekaj postaj. Najprej bo zgradila oddajno postajo z učinkom 100 kilovatov blizu Prage (Praga 2), nato bo zgradila postajo v Brnu z učinkom 200 kilovatov, tema dvema postajama pa bo pridružila še nove postaje v Slovaški, Karlovi varih in Budějovicah.

V »Wireless World« poroča član ameriške prometne komisije dr. Cadwell, da sprejemajo elektrarne povprečno za vsak dolar, ki ga dobe skupaj umetniki, upravno osebje in oddajalci, cela dva dolarja. Po njegovem mnenju odpade glavni del na električni tok za razsvetljavo, ki ga porabijo poslušalci s poslušanjem radia v pozno noč. K temu je treba prišteti še tok, ki ga porabijo sprejemniki (V Evropi odpade povprečno na aparat letno 35,73 kilovatnih ur).

IZ PRAKTIČNE MEDICINE

Da se izognemo pljučnice

Ljudje, ki morajo zavoljo kakšne bolezni dolgo časa ležati, so zavoljo nedostatnega prezračevanja spodnjega dela pljuč v nevarnosti, da dobe pljučnico. Te jih obvarujemo na preprost način. Bolnik naj večkrat na dan globoko diha. Da bi mogel prav globoko dihati, naj se v postelji zravna v ležečem položaju. Dobra poudaba za dihanje je, če sede bolnik in ga z mlačno vlažnim koncem brisače hitro stepemo po vseh delih hrbta. Nato mu hrbet z drugo brisačo hitro zmasiramo in osušimo. Posledica teh ukrepov je globoko dihanje. dr.

Novo zdravljenje akutnega vnetja bezgalk.

Pri težkih vnetjih bezgalk, ki so zvezani z mrzlico, se moramo v splošnem omejiti na to, da pričnemo zdravljenje splošnega stanja. Grgranje je za nego ust sicer zelo koristno, vendar pa so pokazali poskusi s pomočjo Röntgenovih žarkov, da do vnetih bezgalk niti ne pride. Treba je poiskati drugo, sigurno pot, da pridemo z razkuževalnimi in vnetje preprečujočimi snovmi do bezgalk. V novejšem času so preizkusili priti z lečili do bezgalk na ta način, da so jih injicirali skozi nos. Na ta način je uspelo oteklino bezgalk izboljšati v nekoliko urah. Ker nazaduje pri tem vnetje, učinkuje to ugodno tudi na potek mrzlice. Nova metoda je posebno uporabna v primeru težkih vnetij bezgalk, ki so zvezana z ozkim vratom. dr.

Th. Hosemann; OB TIHEM VEČERU

CLOVEK IN DOM

PREVEO KUHINJSKEGA ORODJA!

Smisel vsega orodja, ki ga je tehnika ustvarila gospodinjam, je ta, da jim olajša delo. Majhen aparat lahko mnogokdaj bistveno razbremeni gospodinj, saj sestoji njih delo večinoma iz neštetihi drobnih opravkov, ki so sami na sebi videti tako ničevi, da ni vredno niti poročati o njih. Dobro je zato imeti strgalo za testo, rezilo za peteršilj, stepalnik za sneg in smetano, tlačilnik, sito za moko in mnogo drugih stvari.

Istočasno pa se začenja neko pretiravanje, ki preti blagoslov spremeniti v prekletstvo. Za vsak gib in prijem si izmišljujejo priprave, ki naj baže gospodinjam olajšajo delo. V resnici ga pa ne olajšajo, temveč ga le otežujejo, prvič zato ker je manipulacija z njimi običajno težja nega navadni gib z roko, ki ga je bila gospodinja prej vajena, drugič pa zato, ker je treba vse te priprave vedno snažiti. Tako priporočajo n. pr. razdelilnik za jabolka, ki ne stane malo. Zakaj bi ne bilo bolje, če bi jabolka rezali po stari navadi in udobnejše z nožem? Pompozni stroj z električno stepalno pripravo za sneg, eleganten monstrum naj bi ne delal nič drugega nego sneg. Vsak teden prinese kakšno novo stiskalnico za citrone in gospodinja, ki niti ne slutí, kako izvežban je predvavalec takšne stiskalnice v manipuliranju z njo, se potem čudi, če ji sami noče iti tako hitro.

Gospodinja bi ne smela pozabiti, da je njenih pet zdravihi čutov najboljše in najzanesljivejše orodje. Roke z njenim specializiranim čutom in občutkom na koncihi prstov v večini primerov ni lahko nadomestiti, roka dela tako razumno in tako poceni kakor noben drug aparat. Samo glede hitrosti jo je mogoče prekositi. Zato moramo biti prilično nezaupljivi do neštetihi ponudb »praktičnih novot«, ki danes preplavljajo trg, ki stanejo denar in ki obležijo potem v omari, ker se ne obnesejo — kakor gre drugače vsa čast pripravam, ki gospodinjí življenje in delo olajšujejo. Gospodinjje morajo biti zato zelo pazljive, da se pri vsakem novem nakupu odločijo za to, kar je res praktično in kar jim bo delo res olajšalo.

ALI ŽE VESTE?

Najslavitejši nemški cirkuški ravnatelj preteklega stoletja, ki je bil velik organizator, Ernest Jakob Renz, je umrl kot lastnik 16 milijonov. Mož ni znal vse svoje življenje brati in pisati, komaj da so ga naučili podpisati se s četvorico črk njegovega priimka.

Leydenske steklenice niso izumili v Leydenu, temveč jo je izumil l. 1745. kanonik in predsednik dvornega sodišča Ewald Jürgen. v. Kleist v Camminu. Kleist je svoj izum obdržal zase, pisal je o njem le nekaterim učenjakom. Naslednje leto so s takšnimi steklenicami napravili poskus v Leydenu in od takrat so menili ljudje, da so jih bili izumili tu.

Železnica na švicarski vrh Jungfrau se je zgradila po zaslugi aprilske šale. L. 1893 je neki švicarski župnik za aprilsko šalo pisal v nekem listu, da nameravajo zgraditi železnico na »o goro. Curiški finančnik Geysen-Zeller je to šalo vzel za resnico in se je tako vneto potegnil za stvar, dokler ni leto pozneje dobil dovoljenja za zgradbo železnice, ki se mu je sijajno rentirala.

Sestra velikega francoskega gastrozola Brillat-Savarina je stopala popolnoma po sledih svojega brata. Rada je jedla dobre stvari in je čakala skoraj sto let. Ko je nekoč večerjala, je po pečenki nenadno vzklila: »Prinesite mi hitro posladka, čutim, da gre z mano h koncu.« Prinesli so ji ga takoj, pa se je zgrudila mrtva v stol, ne da bi se zaželejane jedi dotaknila.

PRAKTIČNE NOVOTE

Nove viže v cestnem hrupu

Stremljenje, da bi se omilil cestni hrup, kolikor je zvezan s trobljenjem avtomobilov, je dal povod za konstrukcijo nove trobe, ki ji zvok sliči zvoku trobente. Zvok nastaja tu s pomočjo elektrike, tro-

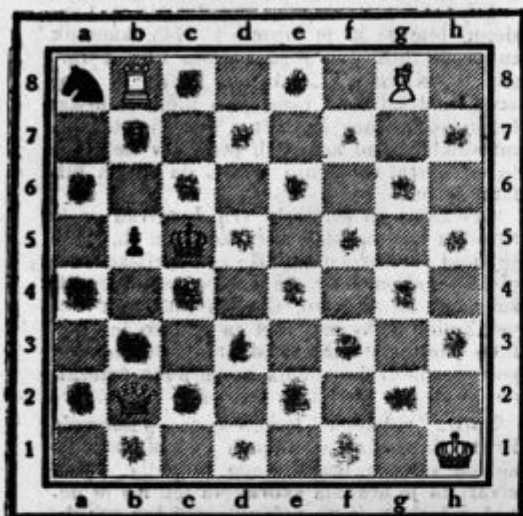

ba je priključena na električno baterijo v vozu. Glas ji je mehak in prijeten, tako da odpade tudi marsikakšna nesreča in nezgoda, ki se je primerila do danes, ko se je pešec prestrašil nenadnega, ostrega trobljenja v svoji bližini, izgubil prisebnost in padel pod vozilo. Nove trobe se montirajo zunaj ob voz ali pa nevidno. Muzikalnejša ušesa jih bodo na vsak način rajši prenašala nego njih prednice.

PROBLEM 169
GILBERT DOBBS

Častna nagrada »Grand Rapid Herald«

Mat v treh potezah

Rešitev problema 168

1. Le6-d4.

ZA BISTRE GLAVE

253

Strel skozi knjige

Na mizi stoji šest zvezkov velikega znanstvenega dela. Skupno število strani je 1926, vsak zvezek je drugemu enak, platnice so debele 0,25 cm. Debelost zvezka je 6,5 cm. V teh šest zvezkov je nekdo skozi 1. zvezek ustrelil in je krogla prodrla 30,25 cm globoko. Do katere strani je prodrla ta krogla?

254

Lovčev plen

Lovec je odšel na lov in ustrelil dolgo vrsto fazanov, zajcev in srn. Plen je prodal po naslednjih cenah: fazane po 5 din kos, zajce po 30 din, srne po 100 din. Za vse živali je prejel 1000 din. Koliko je bilo živali poedinah vrst?

255

Čudno število

Neki rentnik je vložil v banko določeno vsoto, ki je po več letih tako narasla, da jo je bilo mogoče skupaj s številom par

napisati z osmimi različnimi števili. Če to vsoto pomnožiš z eno izmed števk v številu par, dobiš produkt, ki sestoji iz samih enojk. Kakšna je bila tista vsota, ki bi jo morala banka izplačati?

Rešitev k št. 251

(Gosenica)

Spočetka je bila 6 cm nad tlemi.

Rešitev k št. 252

(Igra s frnikolami)

Pepe je imel 43. Tone pa 17 kroglice.

24 UR V OGNJENIKU

Nad 300 oseb se je usmrtilo 1. 1935 skočivši v dimnato žrelo gore Mihara. Prvi podoben poskus 1. 1936 se je zvršil 5. marca. Mehanik 22 let, po imenu Fumio Arita, se je vrgel v žekno ognjenika, toda 70 m pod vrhom je skalnata štrlina preprečila njegov padec. Naslednje popoldne so ga potegnili živega na dan mladeniči, spustivši se po vrveh do njega navzlic opasnim plinom, ki se neprenehoma dvigajo iz bljuvalnika. Ko so ga prepeljali v bolnico, se je ponearedeni samomorilec urno zavedel. Ohranil pa je neprijeten spomin na enodnevno bivanje v smrdljivem rovu.

SAMOTA (Fitzlaff — izrezanka)

UREDNIK IVAN PODRZAJ — TELEFON ST. 3126 — UREDNIŠTVO NACELNO
NE VRACA ROKOPISOV — IZDAJA ZA KONZORCIJ ADOLF RIBNIKAR —
TISKA NARODNA TISKARNA V LJUBLJANI, PREDSTAVNIK FRAN JEZERSKEK
Uredništvo in uprava v Ljubljani, Knafljeva ulica 5 — Mesečna naročnina Din 4,—
po raznašalcih dostavljena Din 5,—